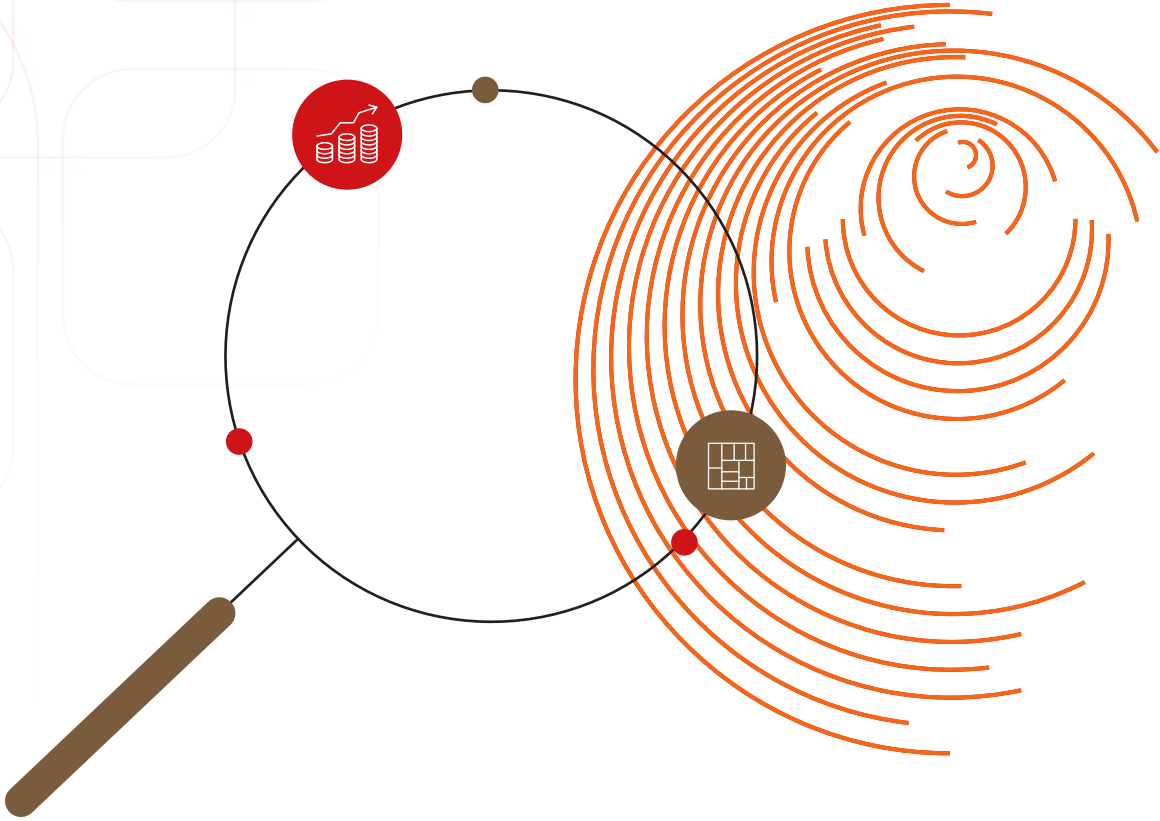
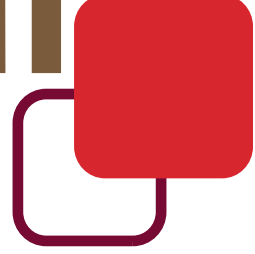

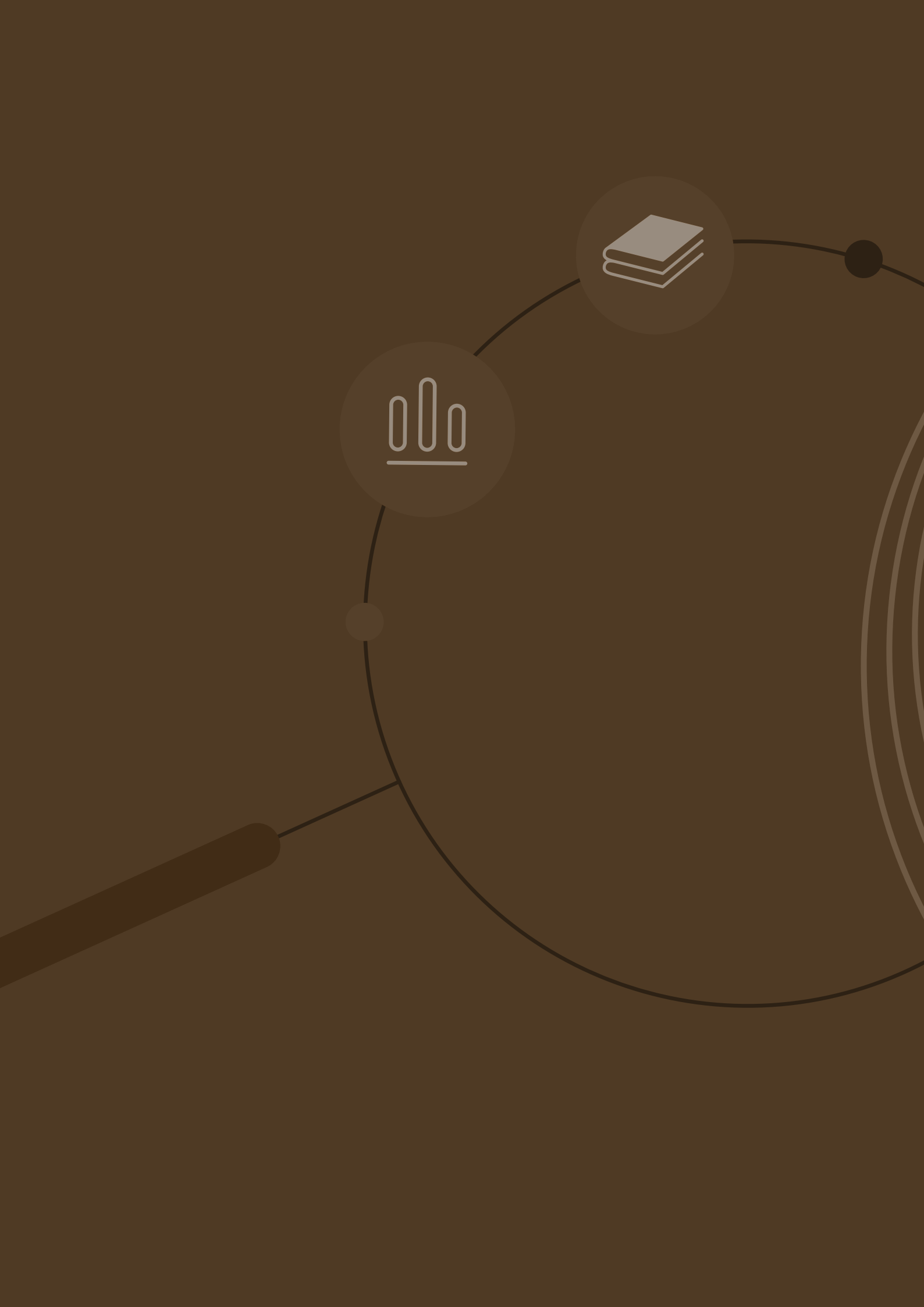
15 - 30 Kasım 2025

EKONOMİ GÜNDEMİ

EKONOMİ ARAŞTIRMALARI

- Dönüştürücü Yapay Zekâ Çağı Geliyor: Ekonomiyi Bekleyen 9 Büyük Sınav
- Dünya Bankasının Asya Mucizesi: Zamanın Ürünü mü, Kalıcı Bir Ders mi?
- Asya Usulü Mucize: Sanayi Politikasıyla Zenginleşmenin Anatomisi

Editör

Semra Gülen

Hazırlayanlar

Özgür Bayram Soylu
Cem Demiroğlu

Grafik Tasarım

Muhammed Seleş

Yayın Türü

Bülten

Yönetim Yeri

Burhaniye Mah. Hacı Reşit Paşa Sok. No:18
Üsküdar/İstanbul

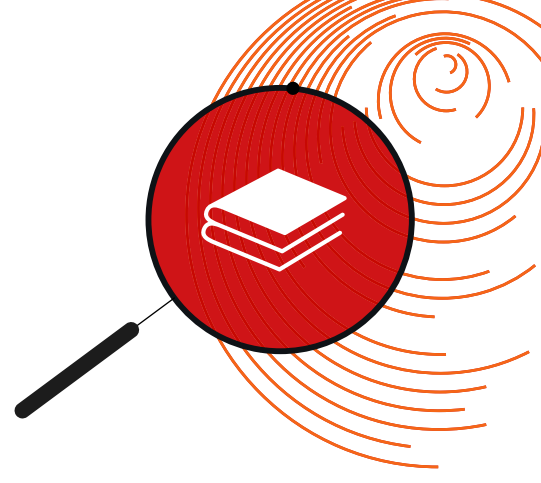
İletişim

0216 422 00 22
www.enstitusosyal.org
info@enstitusosyal.org

EKONOMİ

GÜNDEMİ

EKONOMİ

ARAŞTIRMALARI

EKONOMİ ARAŞTIRMALARI

- Dönüştürücü Yapay Zekâ Çağı Geliyor: Ekonomiye Bekleyen 9 Büyük Sınav
- Dünya Bankasının Asya Mucizesi: Zamanın Ürünü mü, Kalıcı Bir Ders mi?
- Asya Usulü Mucize: Sanayi Politikasıyla Zenginleşmenin Anatomisi

1

Dönüştürücü Yapay Zekâ Çağı Geliyor: Ekonomiyi Bekleyen 9 Büyük Sınav

Yapay zekânın (YZ) yetenekleri son yıllarda nefes kesici bir hızla gelişti. Doktora seviyesindeki sınavlardan geçen, sanat eserleri yaratan ve karmaşık kodlar yazan sistemler artık hayatımızın bir parçası. Ancak asıl büyük dalga henüz gelmedi. Uzmanlar, insanların çoğundan daha iyi performans gösterebilecek “dönüştürücü yapay zekâ”nın (*transformative AI*, TAI) 2030'lara, hatta belki de 2020'lerin sonuna kadar hayatımıza girebileceğini öngörüyor.

Stanford, Virginia ve Toronto Üniversitelerinden önde gelen ekonomistler Erik Brynjolfsson, Anton Korinek ve Ajay K. Agrawal tarafından yayımlanan yeni bir çalışma, kurumlarımızın ve ekonomik modellerimizin bu hıza yetişmekte zorlandığını savunuyor. **“Dönüştürücü Yapay Zekâ Ekonomisi için Bir Araştırma Gündemi”** başlıklı bu makale, geleceği sadece tahmin etmekle kalmıyor; onu şekillendirmek için acilen çözüm bulmamız gereken 9 büyük zorluğu ortaya koyuyor.

Peki, “dönüştürücü yapay zekâ” (TAI) tam olarak nedir ve ekonomimizi nasıl değiştirecek?

TAI Nedir? “Veri Merkezindeki Dehalar Ülkesi”

Ekonomik bir perspektiften bakıldığında, yazarlar TAI'yi tarihsel ortalamaların en az 3 ila 5 katı oranında sürdürülebilir bir verimlilik artışı sağlayan yapay zekâ olarak tanımlıyor. Başka bir deyişle, Sanayi Devrimi'nden bu yana gördüğümüz büyüme hızının katlanarak artması demek. Anthropic'in Genel Müdürü Dario Amodei'nin tabiriyle bu, *“bir veri merkezinde yaşayan bir ülke dolusu dâhi”*ye sahip olmak gibi bir şey.

Ancak bu potansiyel, beraberinde devasa belirsizlikler getiriyor. Yazarlar, bu belirsizlikleri yönetebilmek için araştırmacıların ve politika yapıcıların odaklanması gereken 9 temel alanı şöyle sıralıyor:

1. Ekonomik Büyüme: Sınırlar Kalkıyor mu?

Geleneksel büyüme modellerinde insan emeği ve sermaye sınırlayıcı faktörlerdir. TAI bu denklemi bozabilir. Eğer bilişsel işler (düşünme, analiz etme, karar verme) yapay

zekâ tarafından çok ucuza yapılabilirse, büyümenin önündeki yeni darboğazlar ne olacak? Enerji mi, ham madde mi, yoksa bilgi işlem gücü mü? TAI, küresel GSYH’de patlayıcı bir büyümeyi tetikleyebilir mi?

2. İnovasyon ve Keşif: Bilimin Hızlanması

İnovasyon, büyümenin motorudur. TAI, bilimsel keşif süreçlerini otomatize ederek Ar-Ge maliyetlerini düşürebilir ve yeni icatların hızını artırabilir. Farklı disiplinler arasındaki (örneğin biyoloji ve bilgisayar) bağlantıları insanlardan çok daha iyi kurabilen sistemler, inovasyonun yönünü nasıl değiştirecek? İnsan zekâsı inovasyon sürecinde hâlâ bir darboğaz mı, yoksa sadece hedef belirleyici mi olacak?

3. Gelir Dağılımı: Refahı Kim Paylaşacak?

Belki de en can yakıcı soru bu. Eğer makineler insanların yaptığı işlerin çoğunu daha ucuza yapabilirse, ücretler ve istihdam ne olacak? Tarihsel olarak teknoloji yeni işler yarattı, ancak TAI’nin hızı ve kapsamı, “teknolojik işsizliği” kalıcı hâle getirebilir mi? Oluşan devasa refah artışı toplumun geneline mi yayılacak, yoksa TAI’ye sahip olan azınlığın elinde mi toplanacak? Mevcut sosyal güvenlik ağlarımız bu senaryoya hazır mı?

4. Güç ve Karar Alma Mekanizmaları

Bilgi ve karar alma yetkisi merkezileşecek mi, yoksa demokratikleşecek mi? TAI, dev şirketlerin veya devletlerin elinde toplum üzerinde benzeri görülmemiş bir kontrol aracı hâline gelebilir. Öte yandan, küçük işletmelerin ve bireylerin süper güçlere erişmesini de sağlayabilir. Ekonomik ve

siyasi gücün aşırı konsantrasyonu, bireysel özgürlükleri nasıl etkileyecek?

5. Jeoekonomi: Küresel Dengeler

Uluslararası ilişkiler yeniden tanımlanıyor. TAI üstünlüğü, ülkeler arasındaki güç dengesini nükleer silahlardan daha fazla değiştirebilir. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki makas açılacak mı? Siber savaşın ekonomisi ve otonom sistemlerin askerî kullanımı küresel güvenliği nasıl etkileyecek?

6. Bilgi ve Hakikat

Demokrasiler sağlıklı bilgi akışına muhtaçtır. Ancak yapay zekâ ajanlarının ve algoritmaların domine ettiği bir dünyada, “hakikat” kavramı tehdit altında. *Deepfake*’ler, manipülasyon ve yanlış bilgi (dezenformasyon) üretiminin maliyeti sıfıra yaklaşırken güvenilir bilgi ekosistemini nasıl koruyacağız?

7. Güvenlik ve Uyum

Yapay zekânın insan değerleriyle uyumlu hareket etmesini sağlamak (*alignment*) sadece teknik değil, ekonomik bir sorundur. Şirketler veya ülkeler, “daha güvenli” yapay zekâ geliştirmek yerine “daha hızlı” geliştirmeyi tercih ederse (bir silahlanma yarışı gibi), bunun yaratacağı varoluşsal risklerle nasıl başa çıkacağız?

8. Anlam ve İyi Oluş

Keynes, 1930’da “ekonomik sorunun çözüleceği” günleri hayal etmişti. Eğer TAI neredeyse tüm işleri yapabilirse, insanlar hayatlarında anlamı nerede bulacak? İşsizliğin yarattığı psikolojik tahribat, çalışmanın zorunlu olmadığı bir dünyada nasıl yönetilecek? Sadece maddi refahı

değil, insani gelişimi ve mutluluğu ölçen yeni metriklere ihtiyacımız var.

9. Geçiş Süreci Dinamikleri

Nihai varış noktası (TAI sonrası dünya) parlak olsa bile oraya giden yol (geçiş süreci) çok sancılı olabilir. Eski kurumların yıkıldığı ama yenilerinin henüz kurulmadığı, kitlesel işsizliğin yaşanabileceği bir “geçiş krizi”ne nasıl hazırlanmalıyız?

Yeni Bir Alet Çantasına İhtiyacımız Var

Yazarlar, bu sorulara yanıt bulmak için ekonomistlerin yeni yöntemler geliştirmesi gerektiğini vurguluyor. Sadece geçmiş verilere bakarak geleceği tahmin etmek artık imkansız. Bunun yerine:

- **Yapay Zekâ Ajanları ile Simülasyonlar:** Milyonlarca YZ ajanının etkileşime girdiği sanal ekonomiler kurarak politikaları test etmek.
- **Senaryo Planlaması:** Tek bir gelecek tahmini yerine, farklı olasılıkları (ütöpik veya distopik) modelleyerek her birine hazırlık yapmak.
- **Yeni Ölçüm Metrikleri:** GSYH gibi eski ölçütler, dijital ekonominin (ücretsiz hizmetler, veri, ev içi üretim) değerini ölçmekte yetersiz kalıyor.

Sonuç: Gelecek Kader Değildir

Yazarların mesajı çok net: Gelecek henüz yazılmadı, kalem bizim elimizde. Yapay zekâ sayesinde hayal bile edemeyeceğimiz kadar zengin, sağlıklı ve özgür olabiliriz. Ama eğer ipin ucunu kaçırıp süreci kötü yönetirsek, adaletsizliğin ve kargaşanın hâkim olduğu karanlık bir dünyaya da sürüklenebiliriz. Her şey bizim yapacağımız seçimlere bağlı.

Ekonomistlerin, teknologların ve politika yapıcıların görevi, teknolojiyi sadece “geliştirmek” değil, onu insanlığın ortak refahına hizmet edecek şekilde yönlendirmektir. Yapay zekâ devriminin sadece seyircisi değil, mimarı olmak zorundayız.

Kaynak: Brynjolfsson, E., Korinek, A., & Agrawal, A. K. (2025). *A research agenda for the economics of transformative AI*. (Working Paper No. 34256.) National Bureau of Economic Research. <https://www.nber.org/papers/w34256>

Dünya Bankasının Asya Mucizesi: Zamanın Ürünü mü, Kalıcı Bir Ders mi?

Bir Dönemin Aynasında: 1990'ların Piyasa İnancı

Birdsall, yazısına nostaljik ama eleştirel bir soruyla başlıyor: “1993'te Dünya Bankasının ‘The East Asian Miracle’ raporu neden bu kadar temkinliydi?” Yanıt, hem o dönemin ideolojik rüzgârında hem de kurumun kendi bünyesindeki hassas dengelerde saklı. Berlin Duvarı yıkılmış, Sovyetler çökmüş, *Washington Consensus* yeni parlamış, NAFTA ve DTÖ gibi serbest ticaret anlaşmaları liberalizmin yeni kutsal metinleri hâline gelmişti. Bu atmosferde, kalkınmanın “devlet eliyle” olabileceğini öne sürmek neredeyse küfür sayılıyordu.

Oysa Japonya, Kore, Tayvan ve Singapur'un büyümesi -yani “mucize”- tam da akıllı devlet müdahaleleriyle gerçekleşmişti. Japonya'nın MITI'si (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı), Kore'nin ağır sanayi programı, Tayvan'ın KOBİ ekosistemi, Singapur'un planlı liman ekonomisi... Hepsi “piyasa dışı ama kalkınma dostu” deneylerdi. Dünya Bankası raporu bu gerçeği kabul ediyor, ancak bir yandan da neoliberal dönemin ruhuna ayak uydurmak için şu cümleleri öne çıkarıyordu: “*Asya'nın başarısı sağlam makroekonomi, insan sermayesi yatırımı ve*

serbest ticaretle açıklanabilir.” Birdsall'a göre bu, kurumsal otosansürün en zarif hâliydi.

“Neoliberalizm + İhracat + Koordinasyon Kurumu” Tarifi

Raporun “mucize reçetesi” üç ana bileşenden oluşuyordu:

1. Piyasa Temelleri: Düşük enflasyon, yüksek tasarruf, sağlam bütçe ve dışa açıklık.

2. Paylaşılan Büyüme: Eşit eğitim fırsatları, toprak reformu ve kırsal gelir artışı.

3. İhracat İtkisi: Devletin sanayi seçmeden tüm ihracatçılara teşvik vermesi.

Bu son madde, Dünya Bankasının o zamana dek kabul etmediği kadar cesur bir yenilikti. Ancak Birdsall şunu vurguluyor:

“*Rapor, sanayi politikası dediği şeyi o kadar dar tanımladı ki, aslında Japonya ve Kore'nin yaptığı müdahaleleri kapsam dışı bıraktı.*” Yani, “sektör seçmek yasak ama ihracatı desteklemek serbest” gibi bir diplomatik orta yol.

Devletin Kapasitesi ve “Tekno-Bürokrasi” Ekolü

Birdsall’ın en önemli katkısı, *“Asya mucizesinin sıradan bir politika başarısı değil, kurumsal kalite ürünü”* olduğunu vurgulaması. Otoriter ama meritokratik bürokrasi, politik baskılardan yalıtılmış ekonomik teknokratlar ve özel sektörle karşılıklı öğrenme mekanizmaları olarak tasarlanan *“deliberation council”* örneklerinin hepsi güçlü kurumsal entegrasyonun ürünüydü. Bu yapılar, rant arayan siyasetle verimlilik odaklı devlet arasında ince bir denge kurdu. Kısacası, Asya devletleri “kötü devlet müdahalesi” değil, “zeki koordinasyon” modeli uyguladı.

Unutulan Ayak: Tarım ve Eşitlik

Birdsall, *“The East Asian Miracle”* raporunun tarım boyutunu ihmal ettiğini belirtiyor. Joe Studwell (2013) ve Klaus Deininger (2003) gibi araştırmacıların vurguladığı gibi, yüksek tarımsal verimlilik ve toprak reformları sanayileşmenin ön koşuluydu. Kore ve Tayvan’da küçük çiftçilerin verimliliği ve artan kırsal gelir sayesinde, sanayi kentlerine akın eden iş gücü “ucuz ama yoksul değil, yetenekli ve tasarruf sahibi” bir taban oluşturdu. *“Eşitsizliği azaltmak yalnızca ahlaki bir tercih değil, politik istikrar sigortasıydı.”*

“Terlemeden Değil, Öğrenerek Büyüme” Tartışması

Birdsall, Paul Krugman’ın (1994) “ter ve yatırımdan ibaret mucize” eleştirisine de cevap veriyor. Ona göre Asya ekonomilerinin başarısı yalnızca fiziksel yatırımlardan değil, teknolojik öğrenme ve bilgi aktarımından kaynaklanıyordu. Bu da ihracat politikalarının sağladığı uluslararası

etkileşimle mümkün oldu. Kısacası Asya ülkeleri “üretmek değil, üretmeyi öğrenerek” zenginleşti.

Ana Eleştiri: Mucize Raporu Sanayi Politikasını Fazla Küçümsedi

Birdsall ve önceki eleştirmenler (Dani Rodrik 1994; Alice Amsden 1994; Robert Wade 1990) aynı noktada buluşuyor:

- Dünya Bankası, Asya’nın başarısındaki devlet rolünü teorik olarak tanısa da pratikte yok saydı.
- Kore’nin ağır sanayi hamlesi ve Japonya’nın MITI politikaları “başarısız” diye etiketlenirken bugün aynı ülkelerin yarı iletken ve otomotiv devleri bu programların mirası.
- “Devlet kazananı seçmedi, kazananı yarattı; ama banka bunu itiraf edemedi.”

Sanayi Politikası Geri Döndü

Bugün, yeşil dönüşüm, çip yarışı ve jeopolitik rekabet ortamında sanayi politikası yeniden gündemde. Birdsall, Rodrik, Lane ve Juhász’ın yeni çalışmalarına atıfla şunu vurguluyor: *“Sanayi politikası tekrar meşru ama her ülke için aynı şekilde işlemez.”*

Başarının ön koşulu hala aynı: iyi yönetim, insan sermayesi ve kurumsal özerklik.

Bu bağlamda, Vietnam ve Bangladeş gibi ülkeler “yeni mucize adayları” olarak öne çıkıyor.

“Zamanın Ürünü Değil, Zamanın Öğretmeni”

Birdsall’ın makalesi, *“The East Asian Miracle”*’ı zamanın ideolojik sınırları içinde

kaleme alınmış bir eser olarak okuyor; ama aynı zamanda onun bugün için yeniden yorumlanması gerektiğini vurguluyor. Dünya artık “Piyasaya bırak ve bekle” dönemini geride bıraktı.

Yeni soru: “Yapay zekâ çağında, enerji ve dijital üretimi kim, hangi vizyonla yönlendirecek?”

Asya mucizesi artık sadece bir tarih değil, geleceğin laboratuvarı. Sanayi politikası geri döndü ama bu kez veri bilimi, yeşil enerji ve insan sermayesiyle yeniden yazılıyor.

Kaynak: Birdsall, N. (2025). The World Bank’s East Asian miracle: Too much a product of its time?, *Journal of Economic Perspectives*, 39(4), 127-148.

3

Asya Usulü Mucize: Sanayi Politikasıyla Zenginleşmenin Anatomisi

Bir Kıta, Bir Kuşak, Bir Sıçrama

20. yüzyılın ikinci yarısında, dünya ekonomik haritasında bir mucize yazıldı. Japonya'nın ardından Kore, Tayvan, Singapur ve Hong Kong, birkaç on yıl içinde yoksul ekonomilerden yüksek gelirli ülkelere dönüştü. 1970'te Kore'nin kişi başına geliri, Gana'nın yarısı kadardı; 2019'a gelindiğinde bir İspanyol'unkine yaklaştı. Cherif ve Hasanov, bu dönüşümü sadece bir "talih" hikâyesi değil, tasarlanmış bir sanayi politikası mucizesi olarak okuyor. Onlara göre kalkınmanın sırrı üç kelimedede gizli: devletin yönlendirdiği sanayi, ihracat disiplini ve hesap verebilirlik.

Mucizenin Formülü: Üç İlke

1. Devletin Aktif Yönlendirmesi

Asya mucizeleri "piyasanın görünmez eli"ne değil, "devletin görünür vizyonu"na güvendi. Kore, 1970'lerde pirinç ya da tekstilde kalmak yerine elektronik, otomotiv, makine gibi karmaşık sektörleri hedef aldı. Yabancı yatırımı değil, yerli üreticinin teknoloji yaratma kapasitesini merkeze koydu. Devlet, bu süreci hem planladı hem finanse etti; üniversitelerden

tedarik zincirlerine kadar tüm aktörleri aynı hedefe yöneltti. Malezya, aynı dönemde elektronik üretiminde Kore'yle yarışa girdi ama çok uluslu şirketlerin montaj üssü olmaktan öteye geçemedi. Kore ise Samsung gibi firmalarla kendi Ar-Ge'sini ve patent ekosistemini kurdu.

2. İhracat, ihracat, ihracat!

"İç pazara üret." diyen ithal ikameci model, Asya mucizelerinde yerini "Dünya pazarına üret." anlayışına bıraktı. Kore'nin Hyundai'si, küçük iç pazara rağmen global satış hedefiyle kuruldu; Malezya'nın Proton'uysa sadece yerli pazarda korumayla ayakta kaldı. Sonuç ortada: biri küresel bir dev, diğeri Çinli bir şirkete satılmış bir marka. İhracat disiplini, devlete "piyasanın gerçek sinyalleri"ni sundu: Hangi ürün dünya standardına ulaştı, hangisi sadece sübvansiyonla yaşıyor?

3. Hesap Verebilirlik ve Rekabet

Cherif ve Hasanov'a göre, destek alan firmalar "şartlı destek" mekanizmasına tabiydi. Başarılı olan ödüllendirildi, başarısız olan ayıklama süreciyle elendi. Bu, klasik "Devlet kazananı seçemez." eleştirisine

fiilen bir yanıt niteliğindeydi: “Devlet kazananı seçmedi; kazananları yarattı.” Kore’nin otomotiv sektöründe onlarca “*chaebol*” rekabet etti; yalnızca Hyundai ayakta kaldı ama bu, on yıllık acı bir eleme süreciyle gerçekleşti.

Üretimde Öğrenme: Sürekli Yeni Görevler

Yazarlar, Robert Lucas’ın (1993) “*learning by doing*” teorisini merkeze alıyor: Ekonomiler, her seferinde yeni işler öğrenme yeteneğiyle büyüyor. Asya mucizeleri, üretimdeki “öğrenme eğrisini” sürekli yeniden başlatmayı bildi: tekstilden elektroniğe, oradan yarı iletkenlere. Bu, sadece sermaye değil, beceri ve bilgi birikiminin devingenliğiyle açıklanıyor. Nitekim Kore’nin toplam faktör verimliliği (TFP) 1970-2000 arasında yılda %2’nin üzerindeydi; Latin Amerika’daki eş değer ülkelerde negatifti.

“Kalkınmacı Devlet”in Anatomisi

Mucizenin arkasında güçlü ama özerk bir devlet aygıtı vardı. Cherif ve Hasanov, bu kurumsal mimariyi “4A Modeli”yle özetliyor:

İlke	Açıklama
<u>Hedef Büyüklüğü</u> (Ambition)	Ülkeler, “ayda fabrika kurar gibi” cesur hedefler koydu; otomotiv ve çip gibi sektörlerle girdi.
<u>Özerklik</u> (Autonomy)	Japon MITI, Kore EPB gibi kurumlar siyasi müdahaleden korundu, kendi bütçelerini yönetti.
<u>Hesap Verebilirlik</u> (Accountability)	Başarısız firmalar sistem dışına itildi, sektör düzeyinde rekabet sürdü.
<u>Uyarlanabilirlik</u> (Adaptability)	Kurumlar, teknoloji değişimine göre stratejilerini yeniledi.

Bu kurumlar, klasik “iyi yönetim” tanımına birebir uymuyordu: rüşvet, kayırmacılık ve nepotizm vakaları vardı ama sonuçta verimlilik doğurdu. Cherif ve Hasanov’un ifadesiyle: “*Mucizeyi doğuran kurumlar, ‘iyi’ değil, işlevsel kurumlardı.*”

Neoliberal Dönemin Kör Noktası

1980’lerde borç krizleri sonrası gelişmekte olan ülkeler “Devlet geri çekilsin” paradigmasına geçti. Kurumsal kalite, hukukun üstünlüğü, eğitim, finansal derinlik... Hepsi artmasına rağmen mucize tekrarlanmadı. Neden? Çünkü bu politikalar yalnızca “piyasa başarısızlıklarını azaltmayı” hedefliyordu; oysa Asya mucizeleri “piyasayı şekillendirmeyi” amaçlıyordu.

“Mucizeyi Planlamak”

Cherif ve Hasanov’un mesajı, basit ama sarsıcı: *“Eğer bir mucizenin ne olduğunu biliyorsak, onu neden yaratmayalım?”* Bu cümle, gelişmekte olan ülkeler için kaderle değil, politika tasarımıyla ilgili bir meydan okumadır. Asya mucizeleri bize şunu gösteriyor:

Eğitim, altyapı, iyi kurumlar elbette gerekir ama yeterli değildir.

Önemli olan neyi öğreneceğin, neyi üretmek istediğin ve hangi vizyonla yaptığındır.

Bu perspektif, Türkiye’nin de içinde bulunduğu orta gelirli ekonomiler için güçlü bir çağrıdır.

İhracata dayalı yüksek teknoloji sanayi politikası, dijital dönüşümle birleştiğinde bugünün “Al çağı”nda yeni bir Asya mucizesi yaratmak mümkün olabilir. Ancak, bunun için de bir “kalkınmacı devletin yeni versiyonu” gerekir: yapay zekâ destekli planlama, sanayi-üniversite iş birliği ve ölçülebilir ama vizyoner hedefler.

Kaynak: Cherif, R. & Hasanov, F. (2025). Industrial policy, Asian miracle style. *Journal of Economic Perspectives*, 39(4), 101-126.

